

Kelâm İlmine Giriş
(Cemalettin Erdemci, İstanbul: DEM Yayınları, 2015, 184 Sayfa)

Kadir GÜLER

KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kalam Bilim Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş/Türkiye
KSU Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Master of Theology,
Kahramanmaraş/Turkey
gulerkadir62@gmail.com | orcid.org/0000-0001-6388-0170

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap Değerlendirmesi | Book Review

Geliş Tarihi | Received: 12 Eylül / September, 2021

Kabul Tarihi | Accepted: 2 Aralık / December, 2021

Yayın Tarihi | Published: 30 Aralık / December 2021

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article, has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright ©

Published by Siirt University Faculty of Divinity. Siirt/Turkey.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marifetname>

mail: sifdergisi@gmail.com

Kelâm İlmine Giriş

(Cemalettin Erdemci, İstanbul: DEM Yayınları, 2015, 184 Sayfa)

Kelâm ilmi, İslâmî disiplinler arasında erken dönemde oluşmaya başlayan alanlardan biridir. Bu disiplin, İslâm inanç esaslarını akli olarak temellendirip, delillerle ortaya koyar. Müslümanların kendi içlerinde yaşadıkları inançsal problemlere çözüm sunar. Farklı din ve kültürlerle karşılaşılması durumunda ise İslâm'ın inanç esaslarını savunur ve delillendirir. Bu cihetiyle Kelâm ilmi, inancın temellendirilmesi ve ispatı noktasında önemli bir role sahiptir. Bu sebeple Kelâm tarihinin, amacının, konularının ve günümüzdeki işlevinin bilinmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda tanıtımını yapacağımız, Cemalettin Erdemci'nin kaleminden çıkan "Kelâm İlmine Giriş" adlı eser ciddi bir öneme sahiptir.

Yazar, Türkçede Kelâm ilmine giriş adında birçok eser kaleme alındığını ve bu eserlerin bir külliyat oluşturduğunu ifade etmektedir. Erdemci, eseri kaleme alma gayesinin üniversiteye yeni başlayan ve İslâm düşüncesi hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere, bu disiplinin, amacını, temel kanunlarını, problemlerini ve günümüzdeki işlevini tanıtmak olduğunu belirtir. Yazara göre, Kelâm İslâm düşüncesini besleyen ana damarlardan biridir. Bu bağlamda Kelâm tarihinin ve içeriğinin bilinmesini gerekli görür. Bu çerçevede eserde, detaylara yer verilmeden Kelâm ilmi genel hatlarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Eser, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde İslâm'ın temel inanç esaslarının belirlenmesi ve İslâm'a yönelik yapılan tenkitlerin ve itirazların kesin deliller ile ortadan kaldırılması görevinin Kelâm ilminde olduğu ifade edilmiştir. Müslümanların akli tefekküre bağlı olarak ortaya koydukları ilk ilmin Kelâm ilmi olduğu aktarılmaktadır. Kitapta, Kelâm ilminin asıl konularının makâsîd ve bunları temellendirmeye yarayan unsurlarında vesâil olarak adlandırıldığı belirtilir. Eserde, mâkasîdın sabit olduğu, vesâilin ise konjonktüre göre değişiklik arz edebildiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede Kelâm ilminin esnek bir yapıya sahip olduğu belirtilir. Bu bağlamda İslâm toplumunun gelişiminde ve problemlerin çözümünde Kelâm ilminin kendini sürekli yenilediği vurgulanmaktadır. Ancak yazar, XVII. yy. da Batı da tabiat bilimlerindeki gelişme sonrasında tüm sosyal bilimler alanında olduğu gibi Kelâm ilminde de bir duraksama ve

gerilemenin olduğunu belirtmektedir. Erdemci, XIX. yy. gelindiğinde Batı toplumlarından İslâm toplumlarına sirayet eden ve hızla yayılan pozitivist, determinist ve materyalist düşüncelerin bertaraf edilmesi için Müslüman bilginlerin bir çaba içerisinde girdiğinden bahseder. Kitapta, Müslüman bilginlerin, Batıdan gelen akımlara karşı klasik Kelâm argümanlarıyla cevap verilemeyeceği noktasında ortak bir kanaat içerisinde oldukları vurgulanır. Yukarıda söz edilen akımlara karşı, Müslüman bilginlerin ortaya koymuş oldukları ilmin Yeni İlm-i Kelâm olduğu belirtilmektedir.

Yazar, Kelâm ilminin tarif edilmesi noktasında farklı nitelendirmelerin bulunduğunu belirterek, Kelâmın konusuna ve gayesine göre farklı tanımlarının olduğunu ifade eder. Kelâmın konusuna göre yapılan tanımda “Yüce Allah’ın zât ve sıfatlarından, nübüvvet ve risalete ait meselelerden, başlangıç ve sonuç itibarıyla mükevvenâtın hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden ilimdir” şeklinde tanımlama yapıldığı belirtilir. Gayesine göre Kelâm “Kesin deliller ortaya koyarak ve şüpheleri ortadan kaldırarak dinsel inançları ispat etmeye kişiyi muktedir kılan ilim” olarak tanımlanmıştır. Erdemci, Kelâm ilminin tarihsel süreç içerisinde akaid ilmi, fikh-ı ekber, usûlü’l-dîn gibi isimlerle ifade edildiğini ve en yaygın olarak da Kelâm isminin kullanıldığını söylemektedir. Kitapta, Kelâm ilminin fıkıh, felsefe ve pozitif ilimlerle ilişkisi noktasında açıklamalar ve değerlendirmelere yer verilmektedir.

Erdemci, kitabın birinci bölümünde Kelâm ilminin oluşumu ve bu oluşuma neden olan sebepleri anlatmaktadır. Bu noktada, İslâm toplumunda meydana gelen sosyal ve siyasal ihtilaflar ve dini nasların yorumunda ortaya çıkan ihtilaflar olmak üzere iç faktörler ve dış faktörler olarak Kelâm ilminin doğuşuna etki eden iki etkenden söz edilmektedir. İç faktörler olarak, halifelik seçimi, fedek arazisi meselesi, Hz. Osman’ın halife olmasıyla birlikte Emevî ailesinin yönetimde etkinliklerinin artması ve Hz. Osman’ın şehit edilmesine kadar giden süreç, Cemel Vak’ası ve Sıffin Savaşı, büyük günah ve kader meseleleri örnek olarak gösterilir. Erdemci, dini nasların yorumunda da ihtilafların çıktığını, Kur’an da birden çok anlama gelen kelimelerin bulunması, müteşâbih ayetlerin bulunması, teşbih ve mecazın var olması gibi durumlardan dolayı nasların yorumunda farklı anlamların çıkarıldığını ifade etmektedir. Eserde dış etkenler olarak, fetih hareketleriyle birlikte karşılaşılan farklı din ve kültürlerin, düşünce ve felsefi akımlarına

karşı İslâm'ı savunma durumu, tercüme faaliyetleri ve felsefeye duyulan ilgi olarak belirtilmektedir.

Erdemci, yine aynı bölümde Mu'tezile, Hâricîlik, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat, Mâturîdîlik, Eş'arîlik ve Şîa gibi Kelâm ilminde belli başlı fırkalardan söz etmektedir. Kitapta, her fırkanın isimlendirme problemi, tarihi gelişimi ve temel görüşleri okuru detaya boğmadan ana hatlarıyla ortaya konulmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde, bilgi kaynakları, aklın ve naklin etkinlik alanları, ahiret, uluhiyyet, nübüvvet gibi Kelâm ilminin temel meseleleri, Sistematik Kelâm adı altında ele alınmıştır. Sistematik Kelâm ilk defa bu eserde dakîku'l-kelâm ve celîlu'l-kelâm şeklinde bir tasnife tutularak incelenmiştir.

Kelâm ekollerinin bilgiyi kadîm ve muhdes bilgi olarak ikiye ayırdığı belirtilerek, kadîm bilginin Allah'a, muhdes bilginin ise insanlara ve hayvanlara ait olduğu vurgulanmıştır. İnsanlar için bilgi kaynaklarının akıl, doğru haber ve sağlam duyular olduğu belirtilmektedir. Kitapta, insan için olan bilgi kaynakları tek tek açıklanmaktadır.

Aynı bölümde, Kelâm ekollerinde, akılla tespit edilmesi gereken hususlara naklin, nakil ile tespit edilmesi gereken hususlara ise aklın karışmasının önlenmesi gerektiğine değinilir. Dolayısıyla aklın ve nassın etkinlik alanlarının farklı olduğu görüşünün hâkim olduğu ifade edilir. Genel itibariyle Kelâm ekollerinin ekseriyeti, Allah'ın varlığı, sıfatlar, tevhit ilkesi gibi hususlar akıl ile bilinebilirken, ibadetlerin nasıl yapılacağı, zaman ve mekânın nasıl belirlendiği gibi meselelerin nakil ile bilinebileceği kanaatini taşırlar.

Erdemci, Kelâm ilminde problemlerin çözüme kavuşturulmalarında kelâmcıların akli istidlâllere başvurduklarını ifade eder. Akli istidlâlin nefiy ve ispat ilkesi, vucup ve imkân ilkesi, mükemmellik-eksiklik ilkesi olmak üzere üç ilkeye dayandığı belirtilir. Kitapta, istidlâl yöntemleri olarak, bilinenden hareketle bilinmeyeni tespit etme, cedel, mukaddimeden sonuca varma, ittifak edilene dayanarak ihtilaf edilene tespit etme, bir şeyin doğruluğundan benzerinin doğruluğuna, bir şeyin imkânsızlığından benzerinin imkânsızlığına delil getirme yöntemlerinin her biri genel hatları ile açıklanır.

Kitapta, Kelâm ilminin temel alanlarının dakîkul-kelâm ve celîlu'l-kelâm

olmak üzere iki temel bölümden oluştuğuna dikkat çekilmiştir. Dakîku'l-keîâm başlığı altında İslâm kelâmcılarının Allah'ın zâtı ve sıfatları dışında kalan her şey olarak tanımladıkları âlemi inceledikleri ifade edilmiştir. Âlemin yaratılışı, âlemin yapısı ve özellikleri, âlemi meydana getiren unsurlar ve bu unsurların birbirlerini etkilemeleri gibi konular dakîku'l-keîâm bölümünde incelenmiştir.

Yazar, celilu'l-keîâm başlığı altında Kelâm ilminin temel, meseleleri olan usûl-i selâse yani ulûhiyyet, nübüvvet ve ahiret meselelerini ele almıştır. Bu bağlamda Allah'ın varlığı, Allah'ın varlığının delilleri olarak hudûs, imkân ve nizam delillerinden bahsedilmiştir. Mu'tezile, Eş'arî ve Maturîdî ekollerinin de Allah'ın varlığı hususunda hudûs, imkân ve nizam delillerini kullandıkları belirtilmektedir. Bununla beraber rüyetullah meselesi yani Allah'ın ahirette görülüp görülmeyeceği konusu da celilu'l-keîâm başlığı altında incelenmiştir. Eserde rüyetullah meselesinde mezheplerin görüşlerinden de bahsedilmektedir.

Eserin son bölümünde kaza ve kader, insan filleri, ekollerin bu konular hakkındaki görüşleri, ahiretin varlığı, ahiret inancı, ahiret ahvalleri, Allah'ın peygamber göndermesinin imkânı, nebi-resul kavramları, peygamberlerin nitelikleri gibi konularda celilu'l-keîâm başlığı altında incelenmiştir.

Erdemci, eseri sade ve anlaşılır bir üslup ile ve eseri detaylar yığına dönüşürmeden ele alarak her düzeyde insanın okuyup anlayabileceği bir şekilde kaleme almıştır. Yazar, her bölümün sonunda ilgili konularla alakalı ileri okuma önerilerinde bulunarak okura Kelâm ilminde derinleşme noktasında yön verip ışık tutmaktadır. Bizce kitap Kelâm ilmi ile tanışmak isteyen, bu disiplin hakkında genel hatlarıyla bilgi sahibi olmak isteyen araştırmacılar için başvurulacak temel kitaplardan birisidir.